

De nieuwe ernst recensie | Kunnen we altijd ernstig zijn? Filosoof Peter Venmans denkt van niet, en pleit in zijn nieuwe boek voor frivoliteit. Volgens Tanny Dobbelaar mag het nóg wel wat vrolijker.

Is de moderne mens té **frivoool**, of juist niet frivoool genoeg?

tekst **Tanny Dobbelaar**
illustratie **Nanne Meulendijks**

Fri-vo-li-teit. Het woord zelf is al een dansje waard. Persoonlijk associeer ik frivoliteit vooral met het frivolité van wijlen mijn tante Madelein. Met de ene hand schoot ze een spoeltje met garen razendsnel om een draad die ze met de andere hand gespannen hield. Zo ontstond er een geknoopt kantje waarmee je een tafelkleedje kunt versieren, of de kraag van een blouse.

Misschien trekt de titel van dit boek me ook omdat Peter Venmans zo'n serieuze maar goed leesbare auteur is, bekend van zijn filosofische beschouwingen over concepten als de ziel, discretie en gastvrijheid. Dit nieuwe boek kent een veel lichtvoe-

tiger onderwerp en is toch filosofisch. Dat verrast. Immers: 'Filosofie is een systematische oefening in het verwerpen van frivoliteit'.

Hoewel in het Duits *ein frivoler Mensch* vooral verwijst naar een zich schaamteloos gedragend exemplaar, raakt frivoliteit in het Nederlands, net als in het Frans, aan lichtvoetigheid, aan een aangename prikkeling van alle zintuigen, ongedwongen plezier, aan onnadenkendheid ook wel. Frivoliteit verwijst vooral naar zaken die onbeduidend, niet essentieel zijn, zoals een kanten kraagje of de lol van salsadansen, door Venmans zelf opgevoerd als een persoonlijke bron van frivoliteit.

Socrates stelde al dat alleen een ernstig leven een goed leven kon zijn. Toch kreeg frivoliteit pas echt een slechte naam tijdens de reformatie. Daarin werden frivoliteiten streng afgekeurd, omdat ze afleiden van de

spirituele zoektocht naar God. Die erfenis vind je terug bij de moderne puriteinen die aan bod komen in Venmans' hoofdstuk 'De nieuwe ernst'.

Moderne puriteinen zijn niet zozeer gelovig als wel bloedfanatiek. Ze willen dat elke minuut van hun leven zinvol en productief is. Dat 'professionalisme' maakt ons 'nuttige, rationele hamsters'.

Als prototype daarvan zie ik dan Arie Boomsma voor me, de fitfluencer die zweert bij routines waarmee hij zijn leven enthousiast structureert. Dagelijks wil hij, in zijn jargon, 'een check' zetten bij de dingen die hij belangrijk vindt: meditatie - check; training - check, ja zelfs seks en vriendschappen krijgen een tijdsblok toegewezen in zijn agenda, waarna hij ze kan afvinken. Check.

Zo trek je alle zuurstof uit een mensenleven, lijkt me. Venmans noemt Boomsma niet, maar wel de opruimgoeroe Marie Kondō. Zij wijst de weg in een leven waar elk spoor van een individueel verleden is uitgewist.

Dat is ook wel handig nu stedelingen worden opgehokt in steeds kleinere appartementen die lijken op hotelkamers. Hier wonen de ideale consumenten van de neoliberale samenleving. Ze zijn makkelijk verplaatsbaar, zonder de afgekloven knuffels en lelijke frutsels die menig individu als teken van een persoonlijk leven telkens met zich meeverhuist.

Ook het 'eco-alarmisme' en 'woke' geven volgens Venmans gestalte aan de nieuwe

Frivoliteit kreeg echt een slechte naam tijdens de reformatie

ernst. Beide laatste stromingen behandelt hij vrij karikaturaal. 'Radicaal ecologisme leidt tot een totaalverbod op frivoliteit, maar betekent dit dat we alle frivoliteit moeten uitbannen?', vraagt hij zich af.

Terwijl ik me herinner dat tijdens een demonstratie van Extinction Rebellion de zevende symfonie van Beethoven werd uitgevoerd midden op de A12. Stelt Venmans hier wel de juiste vraag?

Frivoliteit behandelt ook het postmoderne 'frivoliteitssysteem', een term die Peter Sloterdijk in 2007 lanceerde. In het kort: moderne mensen moeten niet alleen heel efficiënt werken, maar ook hun vrije tijd even intensief besteden aan consumeren, reizen en festivals.

Overvloed dwingt hen tot louter frivole of verwerende keuzes. Denk aan de tientallen soorten ontbijtgranen in de supermarkt. In dit systeem kun je alleen maar zwakke keuzes maken, vindt Sloterdijk, zonder veel rationaliteit of noodzaak.

Zijn we tegenwoordig veroordeeld tot dit frivoliteitssysteem? Ik moet denken aan een term die ook van Sloterdijk afkomstig is. Ik doel op het kynisme, dat Sloterdijk introduceerde in *Kritiek van de cynische rede* (1983). Hierin beschreef hij het kynisme ook wel als 'idealistisch tegen de wind in pissen'.

Oervader van het kynisme is Diogenes van Sinope uit de vierde eeuw voor Christus. Die woonde in een ton, masturbeerde in het openbaar en wees ook alle andere conventies van de hand. Toen Alexander de Grote hem eens naar zijn wensen vroeg, in de hoop hem aan zich te binden, antwoordde Diogenes koeltjes: 'Ga vooral uit mijn zon'.

Diogenes' kynisme is zowel vrijpostig als frivoool. Het steekt de draak met de ernst van het dagelijks leven. Toch verwijst Venmans er slechts eenmaal naar, en dan nog vrij terloops. Opmerkelijk, omdat dit frivole kynisme zich goed laat lezen als systeemkritiek.

Een dergelijke frivole systeemkritiek vind je wel terug bij verschillende hedendaagse essayisten. Neem Marian Donner met haar *Zelfverwoestingsboek. Waarom we meer moeten stinken, drinken, bloeden, branden en dansen*. Hierin strijdt ze tegen een leven dat lijkt op een algoritme, vol streefcijfers en permanente evaluaties. Het goede leven bevindt zich niet daár, vindt Donner, maar juist aan de wanordelijke zelfkant vol niet-essentiële, onserieuze zaken.

Ook de Amerikaanse Katie Roiphe pleit in haar *Lofzang op een rommelig leven* voor ontspanning aan de productiedruk van het

Ook 'eco-alarmisme' en 'woke' geven volgens Venmans gestalte aan de nieuwe ernst

neoliberale kapitalisme. Eveneens Amerikaans is Becca Rothfeld die in *In Praise of Excess* een anti-minimalistisch, anti-puriteins leven verdedigt.

Alle drie zien ze het frivole als een politiek instrument. Venmans noemt die dimensie amper. Eigenlijk is het flauw om een schrijver te verwijten dat hij ergens niet over schrijft, maar in dit boek vraagt Venmans er zelf een beetje om.

In een eerder werk, *Gastvrijheid*, waarmee hij in 2023 de Socratesbeker won, onderzocht hij de filosofische wortels van dat begrip in de oudheid en het christendom. Die analyse verdiepte de blik op de hedendaagse hospitality-industrie, migratie en de wereldwijde vluchtelingencrisis.

In *Frivoliteit* wil hij eenzelfde filosofische toer uithalen, maar nu blijft hij aan de oppervlakte. Hij schraapt aanpalende begrippen af, waaronder lichtheid, zoals in Kundera's roman *De ondragelijke lichtheid van het bestaan*. Lichtheid is hier een remedie tegen de bittere tragiek van het leven.

Ook bespreekt Venmans het spel als basis van de cultuur zoals beschreven door Huizinga in *Homo ludens* in 1938. Voorbij komen zowel de troost van slapstick als de

dwaasheid die volgens Erasmus de wereld regeert.

Deze bronnen doen wat willekeurig aan. Daardoor dwaalden de gedachten van deze lezer steeds af naar andere mogelijke bronnen van frivoliteit. Denk aan de speelsheid van Dada als frivole vorm van kunstbeoefening of aan nonsense-poëzie als *Ik wou dat ik twee hondjes was* van Michel van der Plas. En waar is de nar of de clown als frivoool archetype in onze cultuur?

Frivoliteit eindigt met een analyse van *De gelukkige toevalligheden van de schommel*, van de Franse rococo-schilder Jean-Honoré Fragonard uit 1767. In dit schilderij ziet Venmans frivoliteit in al zijn gelaagdheid terugkomen. Een jonge vrouw, gekleed in uitbundig roze, schommelt. Haar schoentje vliegt uit. Rechts staat een man die de schommel bedient. Links staat een andere man die zucht heeft op haar opwaaiende rokken.

'Veel meer dan een pleidooi voor een leven zonder ernst is dit boek dan ook een hulde aan de schommel van Fragonard', concludeert Venmans, 'aan het balanceren tussen ernst en luchthartigheid dat een mooi, menselijk bestaan definieert.'

Dit einde verradt dat deze analyse gevangen blijft in de tegenstelling tussen frivoliteit en ernst. Ik wens de dame op de schommel een mes toe. Daarmee snijdt ze één van de touwen door, waarna ze in het andere klimt als in een liaan waarmee ze zichzelf uit het schilderij slingert, op weg naar andere mogelijke, vrolijker werelden.

Peter Venmans, **Frivoliteit. Waarom we niet altijd ernstig kunnen zijn**, Atlas Contact, 220 blz. €23,99.

